

ኤርትራ፣ ምድሪ ባሕሪ
ካልኣይ ክፋል
ኣልማማዊ ቕጥጦ
ቀዳማይ ምዕራፍ፣
ምብ' ርባር

ደራሲ - ኣልኣማን መሓመድ ስዒድ

(6)

ምንቅስቃስ ሓርነት ኤርትራ፡ ኣብ 1956-1958 ኣብ ግዜ ልፍንታዊ ቀዳማይ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ሱዳን ⁽¹⁾፡ ናይ ዝተፈላለዩ ፖለቲካዊ ሰልፍታት፡ ፖለቲካዊ ደገፍ እኳ እንተ ረኸበ፡ ብዙሓት ኤርትራውያን ኣባላት'ዚ ፖለቲካዊ ቃልሲ ዘካይድ ውድብ ክጥርነፉን ክውደቡን ከኣሉ። እቲ ኣብ'ቲ እዋን ኣብ ሱዳን ዝቐመ መንግስቲ፡ ምስ ስርዓት ሃይለስላሴ ዝምድንኡ ብዋጋ ጉዳይ ህዝቢ ኤርትራ ንምሕያል ብምብጋሱ፡ ዝተፈላለዩ ንጥፊታት ኤርትራውያን ኣብ ከተማታት ሱዳን፡ ብፍላይ ኣብ ከተማታት ምብራቕ ሱዳን ብኣሉታ ክጽለዉ ናይ ግድን ኮነ። እድሪስ ከም ልማዱ፡ ኣብ እንዳ ሻሂ ኣቶ ማሕጃብ ኣልጃዓሊ ናይ ቅድሚ ቀትሪ ቡን እናሰተየ ከሎ፡ ብርሑቕ ሓደ ቀደም ዝፈልጦ ንጡፍ ሰዓቢ ዴሳዊ ሰልፊ ሱዳን ናብኡ ይመጽእ ከም ዘሎ ተዓዘበ። ድሕሪ ሓጺር ናይ ሰላምታ ምልውዋጥ፡-“ንጡፍ ኣባል ምንቅስቃስ ሓርነት ኤርትራ ከም ዝኾንካ፡ ብገለ ብጾት ስለ ዝተሓበርኩ ምሳኻ ምርኻብይ ዘሓገስዮ።” በለ'ቲ ሱዳናዊ።

(1) ቀዳማይ ልፍንታዊ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ሱዳን ካብ ዝተፈላለዩ ሰልፍታት ሓድነታዊ ሃገራዊ ሰልፊ፡ ህዝባዊ ሰልፊ፡ ዴሳዊ ሰልፊ፡ ሰልፊ ኡማን ካልኣትን ዝቆሚ ነበረ።

እድሪስ፡ በቲ ንጡፍ ሱዳናዊ ዝቐረበ ናእዳ እንዳ ተሰከፈ፡-“ኣርሕብ ቀደም በል። ብሓቂ፡ ብዛዕባ ፖለቲካዊ ኩነታት ዓደይ ዝግደስ ውልቀ-ሰብ እኳ እንተ ኾንኩ፡ ንጡፍ ኣባል ምንቕስቃስ ሓርነት ኤርትራ ግን ኣይኮንኩን።” ከብርሀ ፈተነ።
“ንጡፍ ወይ ዘይንጡፍ ኣባል ኣይኮንኩን፡ ሕቶ፡ እቲ ኣገዳሲ ኮይኑ ዝስመዓኒ፡ ሓደ ንፍትሓዊ ጉዳይ ዝቃለስ ሰብ”ኻ።” ሞኅሰን ናእዳን እናኣዛየደ በለ።
እድሪስ ርእሱ እናነቐነቐ፡-“ሓቂዮ፡ በዓል ፍትሓዊ ጉዳይዮ። ምስ ተደናገጽቲ ብፍላይ ሱዳናውያን መንእሰያት ክዛረብን ክካተዕን የገዲሰኒዮ። በዚ ኣጋጣሚዚ፡ ኣብ መንጎ ፖለቲካዊ ሓይልታት ሱዳን ዝረኣ ዘሎ ፖለቲካዊ ህልኽ፡ ኣብ ምንታይ ከም ዝምስረት ንምፍላጥ የገድስ ስለ ዝኾነ፡ ፍቓደኛ እንተ ኾንካ ኽተብርሃለይ።” ብተገዳስነት ንክፈልጦ ዝደለየ ኣቐረበ።

ንጡፍ ሱዳናዊ ፖለቲካኛ ፈታዊ ፖለቲካዊ ክትዕ ብምንባሩ፡-“ንሕና ሱዳናውያን ብፖለቲካዊ ኩነታት ሃገርና ጉዳሳት ብምጻፍ፡ ምስ ጎረባብትና ጉሉጻትን ኩፋታትን ክንኸውን’ውን፡ እንፈቱ ሰባትና።” ስምዒት ብዝተሓወሶ ተዛረበ።
እድሪስ፡ ምስ ንጡፍ ሱዳናዊ ፖለቲካኛ ክቀራረብ ድልየት ስለ ዘሕደረ፡ ዝያዳ ኣፍልጦ ንምርካብ ብዝብል፡-“ካብ ሓምሳታት ኣትሕዝና ጋሻታት ናይዚ ሓው ህዝቢ ሱዳን ኮይና፡ ብሓባር ንነብር ኣሎና። ፖለቲካዊ ኣፍልጦና ብዛዕባ ፖለቲካዊ ምዕባለታት ሱዳን ድሩት ብምጻፍ፡ ህሉው ፖለቲካዊ ኩነታት ሱዳን ክትገልጸለይ በዓል ተስፋ እየ።” ዝነበሮ ርእይቶ ኣቐረበ።

ንጡፍ ሱዳናዊ ፖለቲካኛ፡ ፖለቲካዊ መልእኽቲ የመሓላለፍ ከም ዘሎ ብምርዳእ፡-“እቶም ፖለቲካዊ ልፍንቲ ዝገበሩ ሱዳናውያን ናይ ፖለቲካ ሓይልታት፡ ፖለቲካዊ ስልጣን ንድልየትን ባህግን ጸዕረኛ ሰራሕተኛ ህዝቢ ንምጭባጥ ዝሰርሑ፡ ናበይ ከም ዘብጽሑና ትስሕቶ ኣይመስለንን።” ዕቱብ ኣርእሱቲ ኣልዓለ።
እድሪስ፡ ነቲ ውሁብ ዕድል ተጠቐሙ፡-“ሱዳን ዓብን ሪሒብን ሃገር ስለ ዝኾነ፡ ሱዳናውያን ብዘይ ምዝንባል፡ ብኸመይ መገዲ ጂዮ-ፖለቲካዊ ረብሓታቶም የረጋግጹ ትብል?” ዝብል ኣገዳሲ ሕቶ ኣቐረበ።

ንጡፍ ሱዳናዊ ፖለቲካኛ ብኣዘራርባ እድሪስ እናተደነቐ፡-“ሕራይ፡ ሱዳን ከም’ቲ ዝበልካዮ ሓደ ሰፊሕ ሃገርዮ። ብወገነይ ሱዳን ኣብ ነንሕድሕዶም ዝገላበጡ ዝተፈላለዩ ረብሓታት ዝሓቐፍ እንተኾነ’ውን፡ ብዛዕባዚ ብዕምቆት ንምዝራብ ግዜ ክንመርጽ ዘድልዮ...” ዘረብኡ ከይወደኦ፡ እድሪስ ኮሎፎ፡-“ግዲ ኣይትግበር። ግዜ ስለ ዘሎና ኩላትና ክንጥቀም፡ እቲ ዘሎካ ሓበሬታ ከተቐርብ ኣቐድመ ክሕብረካ እፈቱ።” በለ።

ንጡፍ ሱዳናዊ ፖለቲካኛ፡ ብዘይ ገለ ምጥርጣር፡-“ብዛዕባ ዘመናዊ ፖለቲካዊ ኩነታት ሱዳን ንምዝራብ ዘድሊ እንተ ኾይኑ፡ ገለ ንሱዳን ዝምልከት ጆግራፊያውን ታሪኻውን ሓቕታት ንምብራህ ኣገዳሲ ኮይኑ ይስመዓኒ። ሱዳን ብጆግራፊያዊ ኣቀማምጣ፡ ብዓይነት ህዝብን ስልጣንን ክረኣ ከሎ፡ ዳርጋ ንእሽቶይ መልክዕ ኣፍሪቃ ዝሓዘ ሃገርዮ እንተ በልና ዝጋነን ኣይኮነን። ሱዳን ምስ ምብራቕ፡ ማእከልን ምዕራብን ኣፍሪቃ ጸላዊ ዝኾነ ፖለቲካውን ጆግራፊያውን ምትእስሳራት ዘለዎ፡ ምስ ትሮፕካዊ ኣፍሪቃ ድማ ብፖለቲካን ቁጠባን እናተወሰነ፡ ጽልውኡ ኣብ ሰሜን ኣፍሪቃ ዘሕድር፡ ሓደ ካብቶም ኣብ ኣፍሪቃ ዘለዉ ሃብታምን ጸላውን

ሃገር እዩ። ብዛዕባ ዘመናዊ ታሪኽ ሱዳን ከም ሓደ ፖለቲካዊ መንነት ድማ፡ ምስ ምስፍሕፋሕ መግዛእቲ ቱርኪ፡ ኣብ ቀዳማይ 19 ክፍለ-ዘመን፡ ምስ ምቛም ባዕዳዊ ማእከላይ መግዛእቲ ቱርኪ-ምስራቂ ካብ 1821 ይጀምር። ቅድሚኒ ዝተጠቐሰ ወቅቲ ሱዳን ከም ኩለን ሃገራት፡ ሓደ ፖለቲካውን ምምሕዳራውን ምትእስሳር ዘይነበሮ፡ ብዝተፈላለዩ ንግስነታትን ቀቢላታትን ይመሓደር ነበረ።” ዝብል ኣቕረበ።

“ብዛዕባ ኣመጸጽኣ መግዛእቲ እንግሊዝ ኣብ ሱዳን ብዙሕ ዝተፈላለዩ ርእይቶታት’ዮም ዝሰመዑ። ገለ ወገናት፡ ሱዳን ብህርፋን ዝተፈላለዩ ጎረባብቲ ዝኾኑ ሓይልታት ኢትዮጵያውያን፡ ግብጻውያን፡ ካልኣት ንኤርትራ ዝገዝኡ ዝነበሩ ኢጣልያውያንን ከይተረፉ ይጽሎን ይትንከፍን ነበረ።” ምስ በለ እድረሱ፡ ንጡፍ ሱዳናዊ ፖለቲከኛ ተቐዳድሙ ክምልስ ብምህንግይ፡-“ህርፋን ጎረባብቲ ዝበልካዮ እሰማመዓሉ’ዩ። ብሪጣናውያን ብ 1898 ብመርሕነት ጀነራል ክትሸነር ንሱዳን ብምውራር፡ ህዝቢ ሱዳን ብኣስገዳድ፡ ብክልታኣዊ ኣንግሎ-ምስራቂ መግዛእቲ ዝፍለጥ ዝነበረ ስርዓት ክመሓዳደር ተበየነሉ። ምስቲ ኩሉ ዝፍጸም ዝነበረ ግፍዕታት፡ ሱዳናውያን፡ ፖለቲካውን ዲሞክራሲያውን መሰላቶምን እንተ ተሓሪሞም፡ ኢዶም ኣጣሚሮም ትም ኣይበሉን። ብኣንጻሩ ብዙሓት ህዝባዊ መልክዕ ዘለዎም ኣድማዕቲ ተቓውሞታት ከካይዱ ተራእዩ። ንኣብነት እቲ ካብ 1910-1924 ብሸም “ማሕበር ጸዕዳ ብሪጌድ” ዝፍለጥ ዝነበረ፡ ኣማስያኡ ብሓይሊ ዝተጨፍለቐ፡ ዝተረፉ ኣካዳምቲ ዝተቐትሉሉን ዝተኣሰሩሉን፡ ገሊኦም ድማ ንወጻእን ንባሕር-ኣልቓዛል ዝተሰዱን ዝተሓየሩን፡ ገሊኦም ከኣ ኣብ ሆስፒታላት ክመቱ ዝተበየነሎም፡ ተቓውሞ ክጥቀስ ይከኣል። ከም መቐጻልታ፡ ሓድነታዊ ሃገራዊ ሰልፍን ሰልፊ ኡማን ተቓውሞኦም ንፖሊሲታት መግዛእቲ ከሕይሉ ብምርድዳእ፡ ሓደ ልኡላውነቱ ዘረጋገጸ መንግስቲ ከቐሙ ብታሕሳስ 1955 ተሰማምዑ። በዚ መሰረት ብጥሪ 1956 ናጸ ናይ ሱዳን ስርዓት ከም ዝቐውም ብወግዒ ስለ ዝተኣወጀ፡ መግዛእቲ እንግሊዝ ኣቐሑቱ ጠቐሊሉ ነቐለ።” ብብሩህ መንገዲ ፖለቲካዊ ታሪኽ ሱዳን ክገልጽ ፈተነ።

ንጡፍ ሱዳናዊ ፖለቲከኛ ቅሩብ ከዓርፍ እኳ እንተሓሰበ፡ ዋና እንዳ ሻሂ ኣቶ ማሕጃብ ኣልጃዓሊ ናብኦም ገጹ ይመጽእ ከም ዘሎ ምስ ተዓዘበ፡ ዘረብኡ ኣቋሪጹ ክሳዕ ዝጽንበሮም ድሕሪ ምጽናሕ፡-“እንተኾነ ህዝቢ ሱዳን፡ ናጽነት ዝረኸበኳ እንተኾነ፡ ክሳዕ ሎሚ ሓድነትን ቅሳነትን ዝሰፈኖ ሱዳን ንምምስራት ዝነበረ ሕልሚ ብብዙሕ ዝተሓላለኸ ፖለቲካዊ፡ ማሕበራውን ባህላውን ምክንያታት ኣብ ግብሪ ክውዕል ኣይከኣለን። ቀንዲ ሽግራት ድማ ብኸምዚ ክግለጽ ይከኣል።” ኢሉ ቀጸለ።

ብንጡፍ ሱዳናዊ ፖለቲከኛ ዝቐረቡ፡ ኣገደስቲ ፖለቲካዊ ጉዳያት ብመጠኑ ከብርህ ብምምጻእ፡ ኣቶ ማሕጃብ ኣልጃዓሊ ነቲ ሱዳናዊ ፖለቲከኛ እናጠመተ፡-“ህዝቢ ሱዳን ናጽነቱ ካብ ዝእውጅ፡ ካብ ጸገማትን ሕልኸላኻትን ምምስራት መንግስታዊ ስርዓታት ክገላገል ኣይከኣለን። ቀንዲ ጠንቂ ናይዚ ጸገም ናይቶም ብሃይማኖታዊ ወይ ጸቢብ ስነ-ሓሳብ ዝተኣሳሰሩ፡ ኣብኡ ዝምርኮሱን፡ ፖለቲካዊ ስልጣን ዝጨበጡ ድሑራት ሹማምንትን ሓለፍትን፡ መግዛእቲ ብሪጣንያን ሰዓብቱን ክኾኑ ከለዉ፡ ካልኣት ከም ምስኣን ፍትሓውነት፡ ብዙሕነትቲ ሕብረተ-ሰብ ኣብ ግምት ዘይምእታዉ፡ ቁጠባዊ፡ ፖለቲካውን ባህላውን ለውጥታት ኣብ ሕብረተ-ሰብ

ንምምጸእ ዕቲብ ጸዕሪ ዘይምክያድ፡ ግብራዊ ፖለቲካዊ ተሳታፊነት ዘይምርግጽ፡ ንዘጋጥሙ ሽግራት ንምዕባስ ተባሂሉ ስማዊ ፖለቲካዊ ተሳታፊነት ምዘውታር፡ ምጥፋእ ማዕረ ዕድላት፡ ብዘይ ሕጋዊ አገባብ ሃብቲ ምክክሮታትን ምዕሩይ ዘይኮነ መደባት ልምዓትን አገልግሎታትን ዝኣመሰሉ ረጃቕታት ተወሲኹዎም። እዚ ስለ ዝኾነ፡ ኣብ ሱዳን ፖለቲካዊ ስልጣን ዝብሕት፡ ዝተፈላለዩ ፖለቲካዊ፡ ቁጠባውን ማሕበራውን ኣለፉታት ዝረክብ ላዕላዊ ማሕበራዊ ቀጻላ ክፍጠር ናይ ግድን ኮነ።” ብብሩህ መንገዲ ንዘለዎ ትንታኑ ኣቕረበ።

ንጡፍ ሱዳናዊ ፖለቲከኛ ነቲ ብወገን ኣቶ ማሕጃብ ዝተገልጸ ኣድናቕቲ እናገለጸ፡-“ብስንኪ ማሕበራዊ ኣቃውማን ምትእትታው መግዛኣቲ ብሪጣንያን ዝተፈጥረ ማሕበራዊ ደርቢ፡ ነቲ ዓብይ ተስፋ ዝተነብረሉ ቀዳማይ ባይቶኣዊ ፖለቲካዊ ስርዓት (1956-1958) ኣብ ውሽጢቲ ብዝተፈላለዩ ማሕበራዊ ኣቃውማ ዝተመሰረተ ሕብረተ-ሰብ ብማዕርነትን ሕድሕዳዊ ምክብባርን ንኸይሰርሕ፡ ተሳትፎ ኩሎም ማሕበራውያን ኣይልታት ሕብረተ-ሰብ ዘረጋግጽ ፖለቲካዊ ስርዓት ንኸይፍጠር ዓንቃፊ ተራ ተጻወተ። እዚ ብምጻኑ ድማ፡ ኣደ ንፖለቲካዊ ህይወት ሱዳን ዝቆጸጸር፡ ብጀነራል ኢብራሂም ዓቡድ ዝምራሕ ምልካዊ ወተሃደራዊ ስርዓት ኣብ ስልጣን መጸ።”

ግዜ ምፍናው ምስ ኣኸለ፡ ተኣከብቲ፡ ኣብ ዝሓጸረ ካልእ ኣጋጣሚ ክራኸቡ ድሕሪ ምስምማዕ ብሰላም ተፈላለዩ።